

Rapport over de bevindingen van de werkgroep 'Borstbeeld Roger Nols'.

(13 oktober - 6 december 2022)

1. Inleiding

Op 5 september 2017 heeft MRAX een open brief gepubliceerd aan het gemeentebestuur van Schaarbeek met de eis om het borstbeeld van Roger Nols uit de burgemeesterszaal van het gemeentehuis te verwijderen. Na dat verzoek heeft het College eerst het Brussels Studies Institute (BSI) de opdracht gegeven een wetenschappelijke studie uit te voeren om het optreden van Roger Nols in zijn historische context te plaatsen. De resultaten van dat onderzoek zijn op 1 mei 2022 gepubliceerd in het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift *Brussels Studies*. Het drietalige artikel ['Roger Nols: een \(on\)aantastbare burgemeester?'](#) werd ondertekend door de professoren Serge Jaumain (ULB) en Joost Vaesen (VUB).

Het Schaarbeekse gemeentebestuur heeft het BSI vervolgens gevraagd om de resultaten van dit onderzoek voor te stellen tijdens een gratis en openbaar toegankelijke conferentie op 5 september 2022, en om een werkgroep te leiden met als doel 'een (of meer) gezamenlijk(e) voorstel(len) te formuleren aan de gemeenteraad van 21 december 2022, die zal beslissen over de tussenkomst met betrekking tot het borstbeeld van Roger Nols dat zich in het gemeentehuis van Schaarbeek bevindt'.

De conferentie van 5 september werd gevolgd door een debat met het publiek en door de aankondiging dat die werkgroep 'Borstbeeld Roger Nols' zou worden opgericht, waarvoor geïnteresseerde inwoners van Schaarbeek zich kandidaat konden stellen. Aan de hand van een loting werden twee van hen aangewezen.

De werkgroep werd gezamenlijk voorgezeten door burgemeester Cécile Jodogne en de schepen van Gendergelijkheid en Gelijke Kansen, Sihame Haddioui, en bestond uit een vertegenwoordiger van alle politieke partijen in de gemeenteraad, burgers en deskundigen.

2. Organisatie van de eerste bijeenkomsten van de WG 'Borstbeeld Roger Nols'

De werkgroep kwam drie keer bijeen van 18 tot 20 uur in het gemeentehuis van Schaarbeek: op 13 oktober, 21 november en 6 december.

Het BSI, dat over deskundigheid beschikt inzake omstreden symbolen in de openbare ruimte, stelde een specifieke methodologie voor waarmee de uitwisselingen binnen een respectvol kader konden plaatsvinden en waarbij gedetailleerde argumentatie werd aangemoedigd.

In de loop van het onderzoek identificeerde het BSI zes strategieën die vaak worden waargenomen ten aanzien van omstreden symbolen, gaande van *status quo* tot verwijdering van het voorwerp. Die zes strategieën werden in de werkgroep op zodanige wijze gepresenteerd en besproken dat elk lid de verschillende argumenten voor en tegen elk van de strategieën vrij naar voren kon brengen.

Aan het einde van de eerste uitwisselingen bleek dat geen enkele strategie aan alle verwachtingen van de werkgroep tegemoetkwam, maar dat door verschillende strategieën te combineren een betere afstemming op de gewenste aanpak kon worden bereikt.

Tijdens de eerste besprekingen konden ook vijf doelstellingen worden aangemerkt die essentieel waren voor de leden van de werkgroep:

Met betrekking tot het verleden:

1. Informeren: Het geweld en de wonden uit het verleden moeten worden erkend en er moet informatie worden verstrekt (die momenteel ontbreekt of onvolledig is) over Roger Nols en zijn tijd.
2. Verheerlijking tegengaan: We moeten ons niet alleen richten op de persoon van Roger Nols, maar ook kijken naar de kwesties die hij symboliseert en de politieke context (het discours van andere partijen en de standpunten van andere gemeentebesturen in die tijd).

Met betrekking tot het heden:

3. Differentiëren: De maatregelen die worden genomen, moeten worden aangepast zodat verschillende doelgroepen worden bereikt zoals scholieren, mensen die gewoon langs de burgemeesterszaal komen, mensen die thuis politieke debatten volgen, jongeren, ouderen enz.

Met betrekking tot de toekomst:

4. Sensibiliseren: Het publiek moet bewust worden gemaakt van alle vormen van discriminatie, vooral van racistische houdingen, en dat op zeer educatieve wijze.
5. Dialoog voeren: Er moet worden gezorgd dat het debat wordt opengetrokken, dat er steeds ruimte is voor reflectie en dat de burgers worden samengebracht rond de bovengenoemde aangelegenheden, zonder dat noodzakelijk te allen prijze een consensus wordt nagestreefd. Eenieder moet zich gehoord en gerespecteerd voelen.

Op basis van de argumenten die tijdens het debat over de verschillende strategieën naar voren zijn gebracht en rekening houdend met die vijf doelstellingen, zijn vervolgens vier scenario's uitgewerkt en voor diepgaander overleg aan de leden van de werkgroep voorgelegd:

1. Scenario 1: Alle borstbeelden van de burgemeesters worden uit de zaal verwijderd. Er worden kunstwerken geplaatst in de zaal die waarden vertegenwoordigen die de inwoners van de gemeente nauw aan het hart liggen.
2. Scenario 2: Alleen het borstbeeld van Roger Nols wordt verwijderd, maar de sokkel blijft staan en wordt gebruikt als ondersteuning voor een nieuw kunstwerk.
3. Scenario 3: Het borstbeeld van Roger Nols blijft op zijn sokkel staan, maar wordt omgedraaid.
4. Scenario 4: Het borstbeeld van Roger Nols blijft ongewijzigd op zijn sokkel, en het wordt gebruikt om een dialoog tot stand te brengen tussen het verleden, het heden en de toekomst.

Aan de hand van een debat over die vier scenario's konden vervolgens eventuele **problemen** en **voorwaarden** voor de uitvoering ervan in kaart worden gebracht.

De deelnemers kwamen tot de conclusie dat scenario 1 (het verwijderen van alle borstbeelden) problematisch was omdat het de intentie om bezwaar te maken tegen het optreden van Roger Nols teniet zou doen. Het bezwaar zou hier verloren gaan, want alle burgemeesters zouden hetzelfde lot ondergaan. Scenario 4 leek voor veel leden evenzeer problematisch omdat het symbool staat voor de *status quo* en geen voldoende krachtig antwoord biedt op het bezwaar tegen het borstbeeld van Roger Nols dat aan de oorsprong lag van deze werkgroep. Indien het resultaat van de uitwisselingen het bezwaar teniet zou doen of tot een bepaalde *status quo* zou leiden (gesymboliseerd door de scenario's 1 en 4), dan zou het fundamentele en primaire doel van de opdracht van de werkgroep ongetwijfeld niet volledig zijn bereikt.

Ook op de scenario's 2 (uitsluitend het borstbeeld van Nols verwijderen) en 3 (het borstbeeld omdraaien) werd kritiek geuit. Het verwijderen of het louter omdraaien van het borstbeeld zou verkeerd begrepen kunnen worden, en het zou de gemeente een didactisch hulpmiddel ontnemen om een kritisch discours rond het beleid van Roger Nols op te bouwen. Er werd ook gewezen op het risico dat frustratie zou ontstaan als het borstbeeld van iemand die bijna twee decennia burgemeester was gewoon zou worden verwijderd. Om oplossingen en antwoorden voor deze problemen te vinden, heeft de werkgroep een vijfde scenario bedacht waarin de sterke punten van de scenario's 2 en 3 worden gecombineerd.

3. Door de werkgroep aan de gemeenteraad voorgesteld scenario

Aan het einde van de besprekingen kwamen alle leden van de WG die aan de derde bijeenkomst deelnamen overeen de gemeenteraad een nieuw scenario voor te stellen: **het borstbeeld van Roger Nols op zijn sokkel omdraaien en er een tweede sokkel voor plaatsen met een kunstwerk in verband met een door de gemeente Schaarbeek gekozen thema.**

Daarnaast wordt voorgesteld **deze nieuwe opstelling te gebruiken voor educatieve doeleinden door andere acties voor te bereiden** om de herinnering aan de wonden uit het verleden levend te houden en het grote publiek ervan bewust te maken dat de strijd tegen racisme en discriminatie een dagelijkse strijd blijft.

Opmerkingen:

De precieze nieuwe technische opstelling van het borstbeeld en het kunstwerk moeten verder worden geanalyseerd, maar om geen tijd te verliezen wordt voorgesteld om het borstbeeld van Roger Nols reeds snel om te draaien in het kader van een klein openbaar evenement waarbij de door de WG verrichte werkzaamheden en het verdere verloop van de acties die worden voorbereid worden voorgesteld (nieuwe sokkel, organisatie van een wedstrijd voor de keuze van het kunstwerk, educatieve activiteiten enz.).

4. Rechtvaardiging van het gekozen scenario

Het borstbeeld van een burgemeester die bijna twee decennia in functie was, blijft in de burgemeesterszaal staan als voorwerp met erfgoedkundige waarde. Het blijft toegankelijk voor het publiek en wordt niet 'beschadigd' maar duidelijk als 'omstreden' aangemerkt.

Het kunstwerk vormt hierop een 'reactie' doordat het de waarden belichaamt die de gemeente vandaag wil uitdragen als tegenhanger van het door Roger Nols gevoerde beleid (democratie, inclusiviteit, bestrijding van racisme en alle vormen van discriminatie, burgerschap, meertaligheid enz.).

De leden van de werkgroep zijn van mening dat dankzij deze nieuwe opstelling de voormalige burgemeester en het hedendaagse kunstwerk rug aan rug moeten worden geplaatst, maar dat het laatste, dat de huidige waarden van de gemeente uitdraagt, naar het publiek zal staan, terwijl Roger Nols symbolisch naar de muur wordt gedraaid die hij tussen de Schaarbeekse bevolking trachtte op te trekken. De gemeente Schaarbeek geeft zo ook symbolisch aan dat ze bereid is het beleid van de oud-burgemeester de rug toe te keren, zonder echter de ogen te sluiten voor het verleden.

5. Andere aanvullende acties die tijdens de besprekingen werden voorgesteld

De werkgroep was van mening dat dit scenario op dynamische wijze moet worden geïnterpreteerd, zodat verdere reflectie en bewustmakingsacties mogelijk zijn.

Zo zou de gemeente **om de drie jaar een thema kunnen vastleggen** waardoor een nieuw kunstwerk van een Schaarbeekse kunstenaar, een kunstenaarscollectief, een student van een kunstschool in de gemeente, enz. kan worden geplaatst. **Er zou een QR-code** op de artistieke sokkel kunnen worden aangebracht met linken naar de wetenschappelijke studie van het BSI, maar ook naar een reeks getuigenissen van mensen die de ambtsperiodes van Nols hebben meegemaakt, interviews met deskundigen, huidige activisten enz. Die getuigenissen zouden kunnen tegemoetkomen aan de eisen die naar voren werden gebracht door verscheidene leden van de werkgroep, die benadrukten dat de nieuwe opstelling moest worden gebruikt om de herinnering aan de wonden uit het verleden levend te houden en tegelijkertijd het grote publiek ervan bewust te maken dat de strijd tegen racisme en discriminatie een dagelijkse strijd blijft.

Om dezelfde redenen zou een **wetenschappelijke studie (gericht op het grote publiek) over Brussel in de jaren 1970 en 1980** kunnen worden uitgevoerd om de geschiedenis van immigratie en racisme (de eerste antiracismewet van 1981), en de debatten rond het stemrecht

voor buitenlanders, taaldiscriminatie, maar ook de ontwikkeling van het verenigingsleven in Schaarbeek voortvloeiend uit de bezwaren tegen het beleid van Nols, in een ruimere context te plaatsen.

Met het oog op de historische consistentie wezen de deelnemers ook op de noodzaak om **onder het borstbeeld van elke burgemeester een korte biografie toe te voegen** door middel van een QR-code. De twee burgemeesters sinds Eugène Dailly die geen borstbeeld hebben in de zaal (Guillaume Kennis en Ernest Laude) zouden ook zo'n biografie moeten hebben. Die teksten kunnen worden gepubliceerd op de website van de gemeente en worden gebruikt tijdens de rondleidingen die door de dienst Erfgoed van Schaarbeek worden georganiseerd.

De diensten van het gemeentebestuur (en diverse actoren uit het verenigingsleven) zouden kunnen worden gevraagd om een aantal acties in het kader van een doordachte omkadering (rondleidingen enz.) van de nieuwe presentatie van het borstbeeld te bevorderen. Evenzo zou het wenselijk zijn jonge Schaarbekenaren bewust te maken van de misstanden die in de jaren 1970 en 1980 zijn vastgesteld, door een 'historische beredenering' aan te moedigen via **een aantal educatieve acties die samen met de scholen** van Schaarbeek worden ondernomen. Er kunnen bijvoorbeeld bewustmakingsworkshops over racisme en discriminatie worden aangeboden, evenals leermiddelen om educatieve projecten te ontwikkelen rond het borstbeeld van Roger Nols (bv. in het kader van cursussen filosofie en burgerschap, of geschiedenis).

Met het oog op de ontwikkeling van een structureel begeleidend programma zou een **werkgroep** met diverse actoren (verenigingen, scholen, nieuwkomers, gemeentelijke verkozenen, historici enz.) moeten worden opgericht. Hierin kan worden nagedacht op welke manier het borstbeeld van Roger Nols het best kan worden gebruikt voor verschillende bewustmakingsactiviteiten.

Rapport opgesteld door:

Iadine Degryse (BSI)

Serge Jaumain (ULB)

Joost Vaesen (VUB)
